

Aquí et deixo un trosset d'història

La història de la fàbrica Fabra i Coats
explicada per la Dorita i el Pere i
il·lustrada pels i les alumnes de l'Escola
Can Fabra

Aquest llibre ha estat editat amb motiu del procés de creació artística col·lectiva desenvolupat del febrer al juny de 2017 per l'Escola Can Fabra i l'equip del projecte expositiu Cohabitar entre- —projecte realitzat al Centre d'Art Contemporani de Barcelona Fabra i Coats— i ha comptat amb la col·laboració de la Dorita Torrecillas, en Pere Fernández i la Jess Espinoza.

Coordinació

Marta Ortiz, Mariló Fernández i Francisco Rubio

Texts i il·lustracions (basats en el testimoni de Salvadora Torrecillas i Pere Fernández)

Roger Balsells, Alex Julián, Emma Pons, Sara López, Isaac Montesinos, Joana Jorba, Vània Cervera, Nil Baltra, Greta Comba, Alex Fernández, Joel Mesa, Abril Sampietro, Lucas Domínguez, Adrià Guerra, Víctor Macías, Nil Turbides, Anna Quinten, Eric Navajas, Hugo Montero, Maria Valderrama, Lucía Valtuille, Alex Mampel, Alejandro Reyes, Mara Nieto.

Correccions

EMC Transcripcions

Disseny gràfic i impressió

Medigràfic

Dipòsit legal: _____

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 4.0 Internacional de Creative Commons

www.barcelona.cat/barcelonallibres

www.ajuntament.barcelona.cat/centredart/

Aquí et deixo un trosset d'història

La història de la fàbrica Fabra i Coats
explicada per la Dorita i el Pere i
il·lustrada pels i les alumnes de l'Escola
Can Fabra

Entrada Bon dia, som la classe
de la senyora... i a més ens
venim amb nosaltres que ven treballar
a la finca tal com...
El motiu de... és que
ens pregun... en
preguntar sol... proje...
di...
Conclusió
Doncs com heu escoltat ja veieu
quanta feina que tenim i quanta feina
gent treballava a les finques.
També hem vist la diferència que hi ha
ho entric l'alumna i l'ara, i com la
nosra vel laboració ho hem pogut
conèixer aquests
al da...
la i...
Lucas

El llibre que us ha caigut a les vostres mans va néixer d'un projecte d'aula que va iniciar-se a través de la indagació sobre la pregunta, "Quin és l'animal més perillós del món?" construït per la classe dels actors i les actrius de quart de primària de l'escola Can Fabra durant el curs 2016 – 2017.

Un cop aquest projecte engegat, durant una de les nostres converses d'aula plenes de preguntes, idees, experiències... ens vam qüestionar "Com deuria ser l'animal més perillós del passat, i com serà aquest en el futur?"

Aquest fil de conversa ens va fer aprofundir en el sentit de la història, i en aquest anar passejant per les diferents èpoques, vam arribar a la més propera, a la nostra, i ens vam començar a veure a nosaltres mateixos en relació al nostre entorn més proper.

D'una idea passem a una altra i d'una lectura en construïm una altra, fins a entendre que la nostra escola es troba dins mateix de la fàbrica Fabra i Coats i que alguns familiars nostres hi havien treballat.

Aprofitant aquesta realitat tan propera i significativa, vam tornar a obrir l'aula per compartir el saber amb Salvadora Torrecillas Villaescusa (àvia d'un alumne de la classe) i en Pere Fernández i Bori president dels amics de la Fabra i Coats. Aquesta visita va generar la creació d'un programa de ràdio fet per l'alumnat i gravat per l'equip de LaFundició.

El programa va ser transcrit i dividit en vint-i-quatre trossets d'aspectes claus i essencials de la història de la fàbrica. Cada trosset de vida va ser repartit a un alumne/a i cada un d'ells/

es en col·laboració amb la seva família va crear una il·lustració totalment lliure.

D'aquesta forma vam aconseguir que una part de la història del seu barri quedés plasmada en dibuixos i a la vegada, la creació d'aquest llibre va voler dir obrir aquest saber a tothom. Això ens va permetre reescriure i recrear una part de la vida de persones que havien viscut i treballat en una fàbrica tant propera a la nostra vida diària d'aula.

Això vol dir que aquest llibre és fruit de moltes i moltes persones que des del principi van creure en ell, generant una textura de colors, d'imatges i de paraules entrelaçades.

Un llibre que està aquí perquè darrera hi ha una escola que creu en els projectes d'aula, unes famílies que volen transmetre uns sabers i uns professionals que pensem que d'aquesta forma arribem a tot l'alumnat. Per tant, el llibre neix i es transforma a través d'un procés comunitari.

Marta Ortiz

Som la classe dels Actors i Actrius del grup de quart B de l'Escola Can Fabra. Un dia ens van venir a visitar a l'aula dos avis extreballadors de la fàbrica Fabra i Coats, que ens van ajudar a respondre unes preguntes del nostre projecte d'aula «Quin és l'animal més perillós del món?» sobre les fàbriques. Una era la Sra. Dorita, que va treballar a la fàbrica dels 15 als 40 anys, i l'altre era el Sr. Pere, que va ser cap de manteniment de la fàbrica Fabra i Coats.

Il·lustració:
Roger Balsells

A la fàbrica, la Sra. Dorita hi va treballar dels 15 als 40 anys; i el Sr. Pere, des del 1960, quan tenia 14 anys, en temps de la dictadura franquista, fins a l'any 2006-2007, que aquesta fàbrica va deixar de produir, ja que no donava prou beneficis. Actualment encara es produeix filatura a Alemanya, França, Portugal, Perú, Veneçuela, Caracas, els EUA i la Xina.

Il·lustració:
Alex Julián

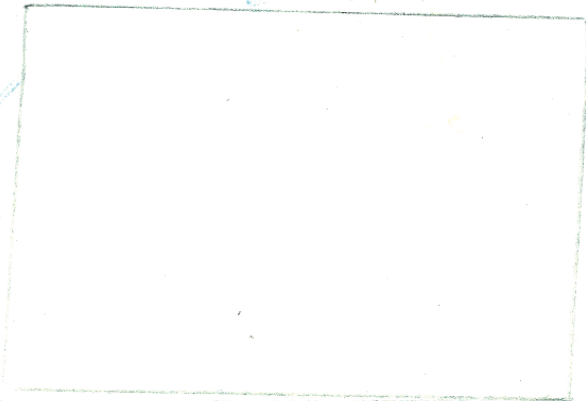

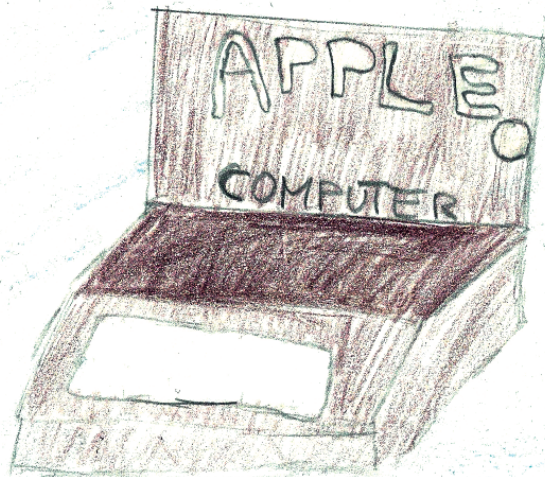
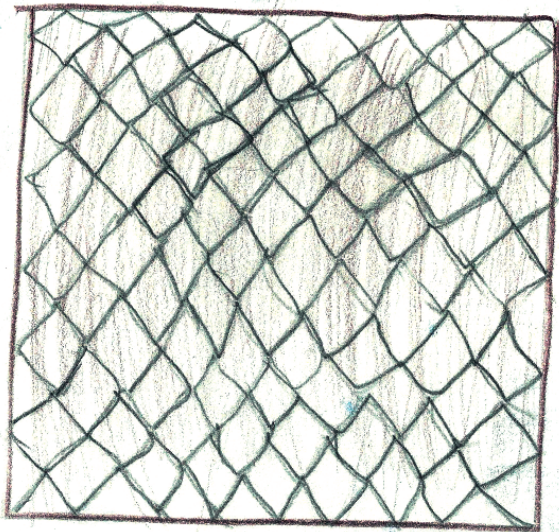
El material que empràvem a la fàbrica els administratius era paper i llapis. Més tard, van començar els primers ordinadors, que funcionaven amb uns cartonets perforats. Cada fitxa d'aquestes era un programa diferent, amb els quals feien les nòmines i les comandes.

Al 1980 es feia xarxa de pescar i el fil de la filatura (tot tipus de fil), des de l'industrial fins al fil de pescar. Al 1985 ja només es fa fil i filatures.

Il·lustració:
Emma Pons

1980

L'energia que s'emprava a la fàbrica s'agafava del Rec Comtal (1837), que passava pel costat de l'estació. Aquí es va crear energia a través d'uns grans generadors per moure la maquinària, a partir de l'energia hidràulica.

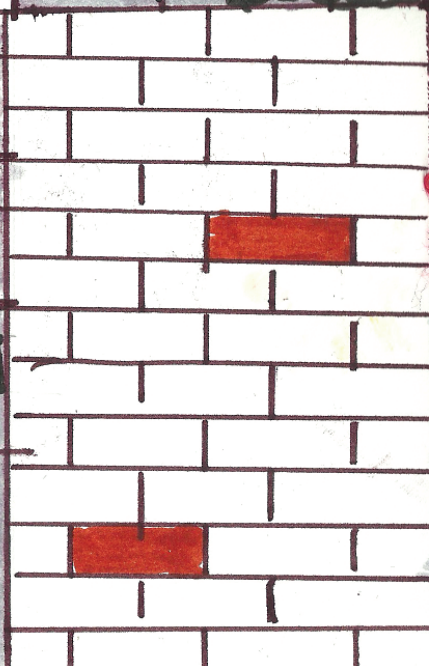
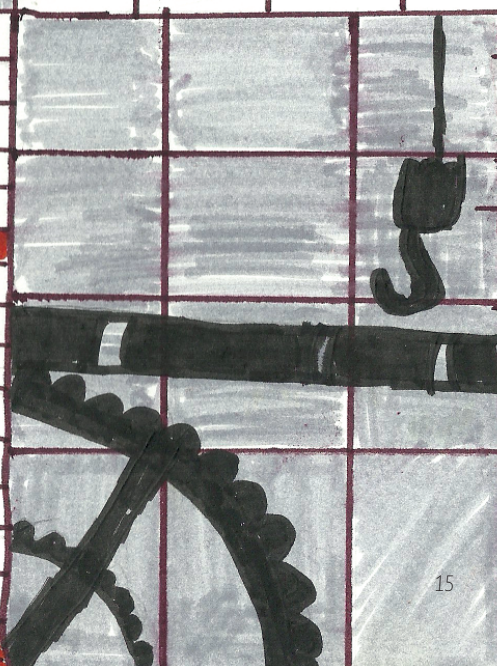
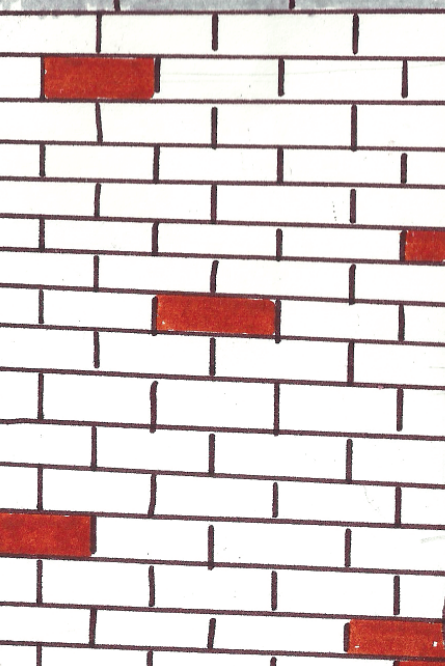
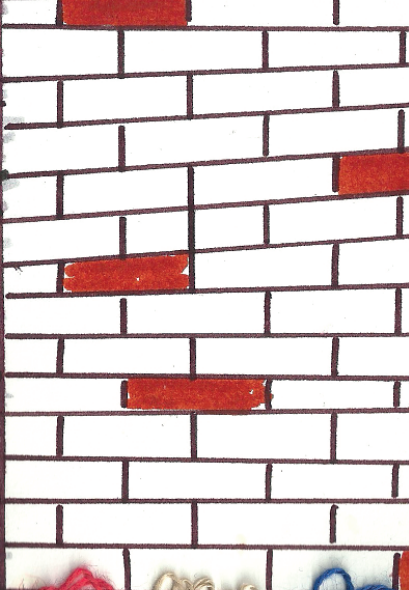
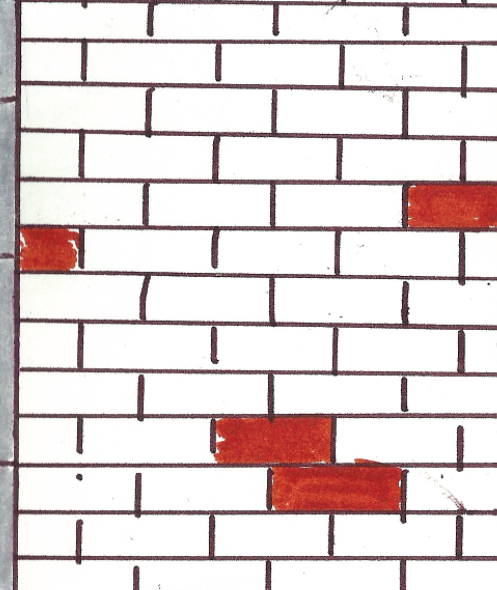
A la vegada, la fàbrica tenia unes grans finestres perquè hi entrés llum, ja que quan no hi havia energia elèctrica, quan la llum solar marxava, ja no es podia treballar més. Els grans finestrals permetien allargar al màxim els torns de treball.

Il·lustració:
Sara López

La fàbrica va arribar a fer entre 30 a 35 milions de Kg de fils al mes, i per això entraven al mes 40 milions de Kg de cotó. Perquè del cotó es faci el fil industrial (roba i teixit), o fil domèstic (labors, bufandes...) s'ha de passar 17 processos. Havíem arribat a generar entre 2.600 a 27.000 articles a la venta en productes.

Il·lustració:
Isaac Montesinos

Es treballava vuit hores al dia, de les quals mitja hora era per esmorzar i per berenar. Les dones que treballaven i eren mares, aprofitaven aquestes estones per anar a casa, per veure els seus fills i filles i poder-los donar el biberó o el pit. També tenien mitja hora, a les dotze del migdia, per fer el mateix.

Es treballava de dilluns a dissabte i es feien tres torns: matí, tarda i nit (quan ja hi havia llum elèctrica a la fàbrica). Abans del 1960 es treballava els diumenges també.

L'edat d'inici era als 14 anys, i del 1800 al 1904 també treballaven nens i nenes d'entre 7 i 9 anys, ja que anaven molt bé per passar per sota dels telers i per enfilat el fil.

Il·lustració:
Joana Jorba

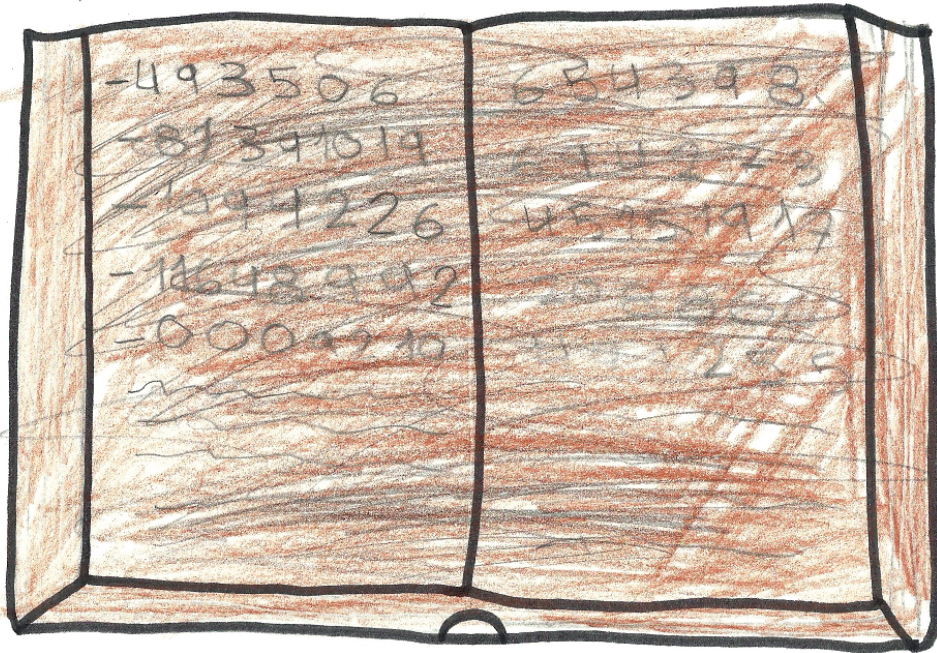

*La diferència del treball d'abans al d'ara, abans s'escri-
via en un llibre totes les comandes que entraven i sortien,
amb els diners que entraven i marxaven, aquest llibre es
deia “debe y haber” i aquest s'escrivia amb ploma i tinter.*

*Tot es feia a mà, els fulls de les nòmines dels treballado-
ra també hi havia 1.000 persones fent d'administratius.*

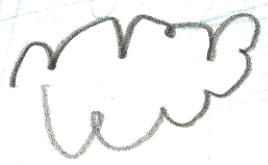
Il·lustració:
Vània Cervera

Vanna

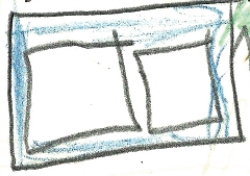
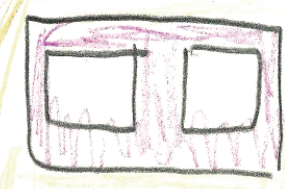

Quanta gent hi treballava? Entre les fàbriques de Badalona, Sant Martí, Sant Andreu i Borgonyà, unes 8.000 persones. A les oficines que hi havia al carrer Bruc de l'Eixample hi havia 400 persones fent-ho tot a mà.

Il·lustració:
Nil Baltra

FABRICA DE
SANT
ANDREU

FABRICAS
D'ES

ENTRADA
A
LA FABRICA

La fàbrica Fabra i Coats la va crear el Sr. Gispert. La primera fàbrica es va ubicar al passeig de Fabra i Puig. Pujant amunt, abans d'arribar a l'avinguda Meridiana, hi ha encara una torreta; allí estava ubicada. Tot el que hi havia al seu voltant eren camps i vinyes. Al fer-se cada vegada més gran, es va ubicar la fàbrica on està ara, al costat del Rec Comtal.

Una de les filles del Sr. Gispert es va casar amb en Fabra, i llavors es fusionen i es crea la fàbrica Gispert i Fabra. En aquell moment hi ha un petit competidor, el Sr. Portavella. Es fusionen amb ell i es crea la fàbrica Fabra i Portavella.

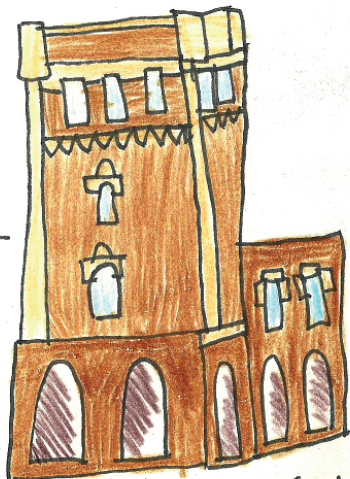
Però s'adonen que tenen un altre gran competidor, número 1 en tèxtil a Glasgow. Però, per no competir amb ell, al 1903 també es fusionen i d'aquí surt el nom de Coats Fabra a tot el món, i aquí Fabra i Coats.

Il·lustració:
Greta Comba

FERRAN PUIG i GIBERT

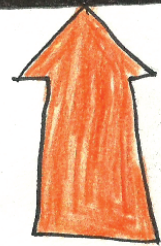
VA
CREAR

VAPOR de FIL
1839
CI FABRA i PUIG

PUIG i FABRA
1860

FABRA i
PORTAVELLA

FILLA

DOLRES PUIG

CASATS

CAMIL FABRA

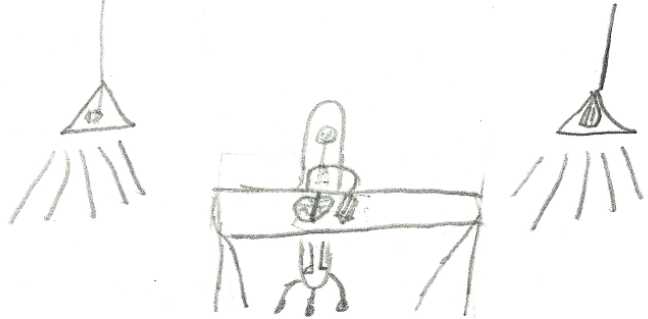
L'organigrama de la fàbrica era el següent: hi havia el director general, el director de fàbrica, el director de producció, el director de vendes, el director de compres, el cap de departament, els encarregats, el contramestre, l'ajudant de l'encarregat, l'ajudant del mecànic, el peó i noies fregadores o netejadores.

El més important que em van ensenyar és «la humilitat». Tots podem estar en qualsevol dels llocs, i cada lloc és important per al bon funcionament d'una fàbrica.

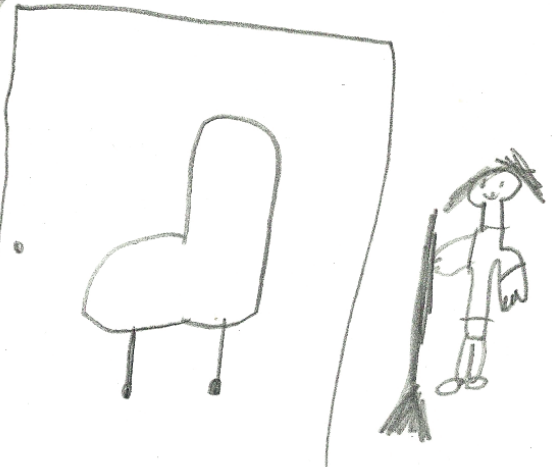
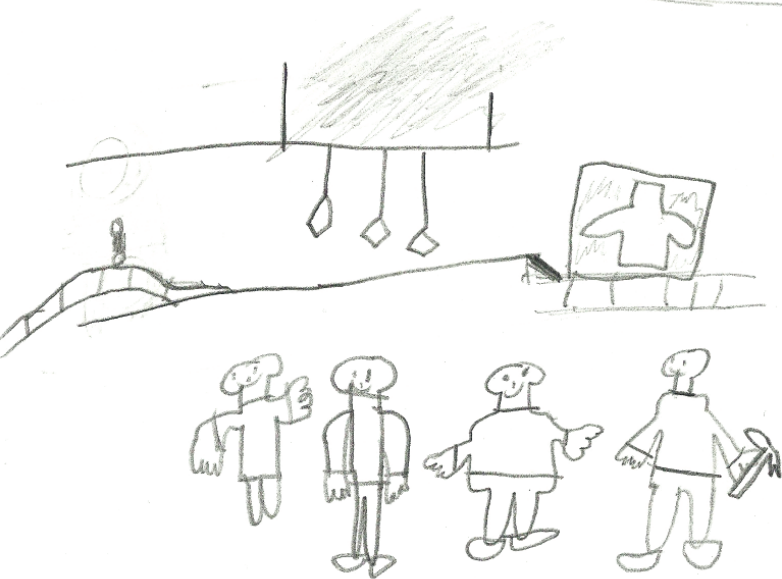
També hi havia totes aquelles persones que eren la mà d'obra directa, i les noies treballaven a preu fet («al destajo»). Si produïen més del que estava estipulat per les seves hores (al contracte), els ho pagaven com a hores extres.

Il·lustració:
Alex Fernández

DIRECTOR GENERAL

Els que treballàvem a la fàbrica teníem accés a una sèrie de «privilegis», com per exemple el camp de futbol, el de bàsquet, la pista de tennis i la piscina, on t'ensenyaven a nedar. Nosaltres formàvem part del Club Deportivo Fabra i Coats, i una de les anècdotes que ens van passar en aquest equip va ser que un dia vam arribar a jugar a la segona divisió, però la direcció de la fàbrica no ens va deixar i vam haver de quedar-nos en la tercera divisió.

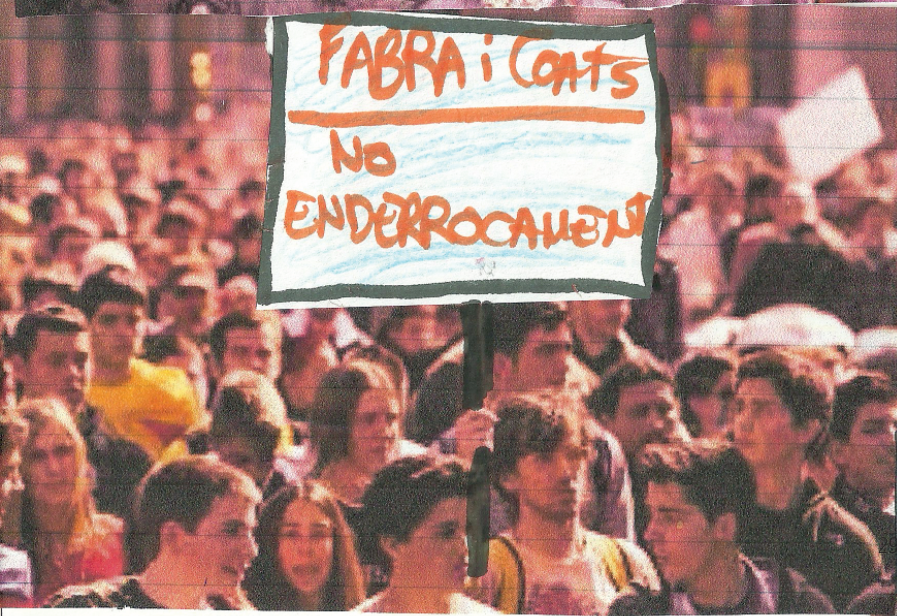
Il·lustració:
Joel Mesa

FORÇA FABRA!

On està la vostra escola hi havia una part de la fàbrica que van enderrocar; en principi, tot el recinte que encara està, anava a enderrocar-se. I on està ara l'escola volien fer tres torres de pisos. Per la lluita dels Amics de la Fabra i Coats i altres institucions teniu aquesta escola nova, i l'institut es farà en el que queda en peu. Per aconseguir que no enderroquessin més espais i es quedés com a edifici històric, vam haver d'anar a Madrid per parlar de l'enderrocament i parar el tema de la immobiliària.

Il·lustració:
Abril Sampietro

L'economat era un supermercat al qual podien anar a comprar únicament els treballadors de la fàbrica, els seus familiars o els socis col·laboradors. Anava amb tiquets, i tenia tots els productes bàsics. Cada persona tenia el seu carnet per entrar a l'economat, i es pagava amb l'antiga moneda, les pessetes.

Il·lustració:
Lucas Domínguez

FABRICA COATS

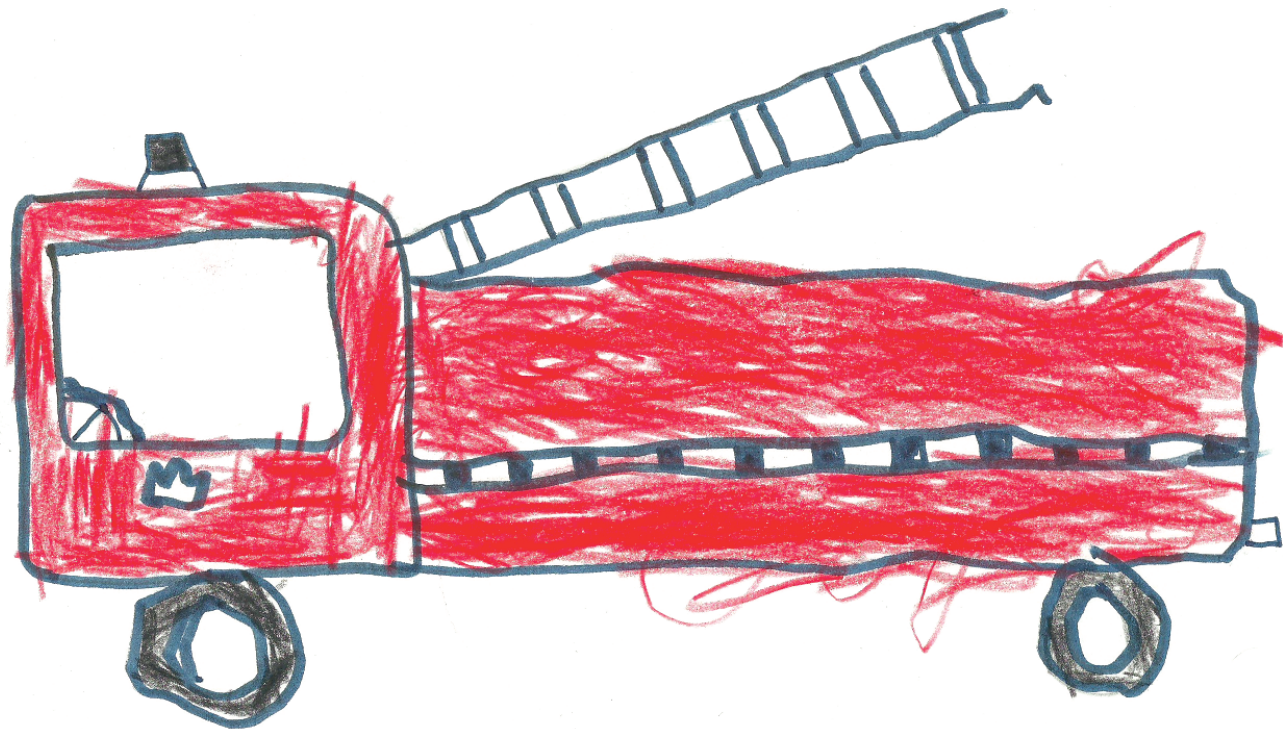

L'empresa també tenia un cos de bombers.

Il·lustració:
Adrià Guerra

• Camión de bomberos

A la fàbrica Fabra i Coats treballàvem per generacions. Hi van estar el meu avi i el meu pare. Era una empresa que anava de pares/mares a fills/filles. També se t'ajudava: si volies estudiar, podies promocionar-te. Jo vaig acabar sent electrònic industrial, ja que l'empresa havia de formar els treballadors i treballadores perquè la manera de treballar havia canviat molt.

Un consell: heu d'estudiar força i s'ha d'aprofitar el temps a l'escola, i s'ha de fer carrera d'allò que ens agradi.

Il·lustració:
Víctor Macías

Tenies metges i et feien una revisió mèdica, a tots els treballadors i treballadores de l'empresa.

Abans, els nens i les nenes naixien a casa, amb la llevadora, i la fàbrica tenia una dona que ajudava a tenir els fills a casa.

Il·lustració:
Nil Turbides

La fàbrica tenia tres tornos: el de sis a dues del migdia, el de dues del migdia a deu de la nit i el de les deu de la nit a les sis del matí (torns de matí, tarda i nit).

Únicament la fàbrica generava un torn més quan entrava una comanda extra molt gran. Llavors es creava el quart torn, el de cap de setmana (dissabtes, diumenges i els dies festius), amb dotze hores de treball seguides.

Una vegada va passar això amb una comanda de Cuba, en què es van demanar noranta milions de carrets de fils. A la fàbrica van calcular la quantitat de fil que es podia generar al dia i, al veure que no ho podien realitzar, van obrir el quart torn. Això va passar entre unes quatre i cinc vegades.

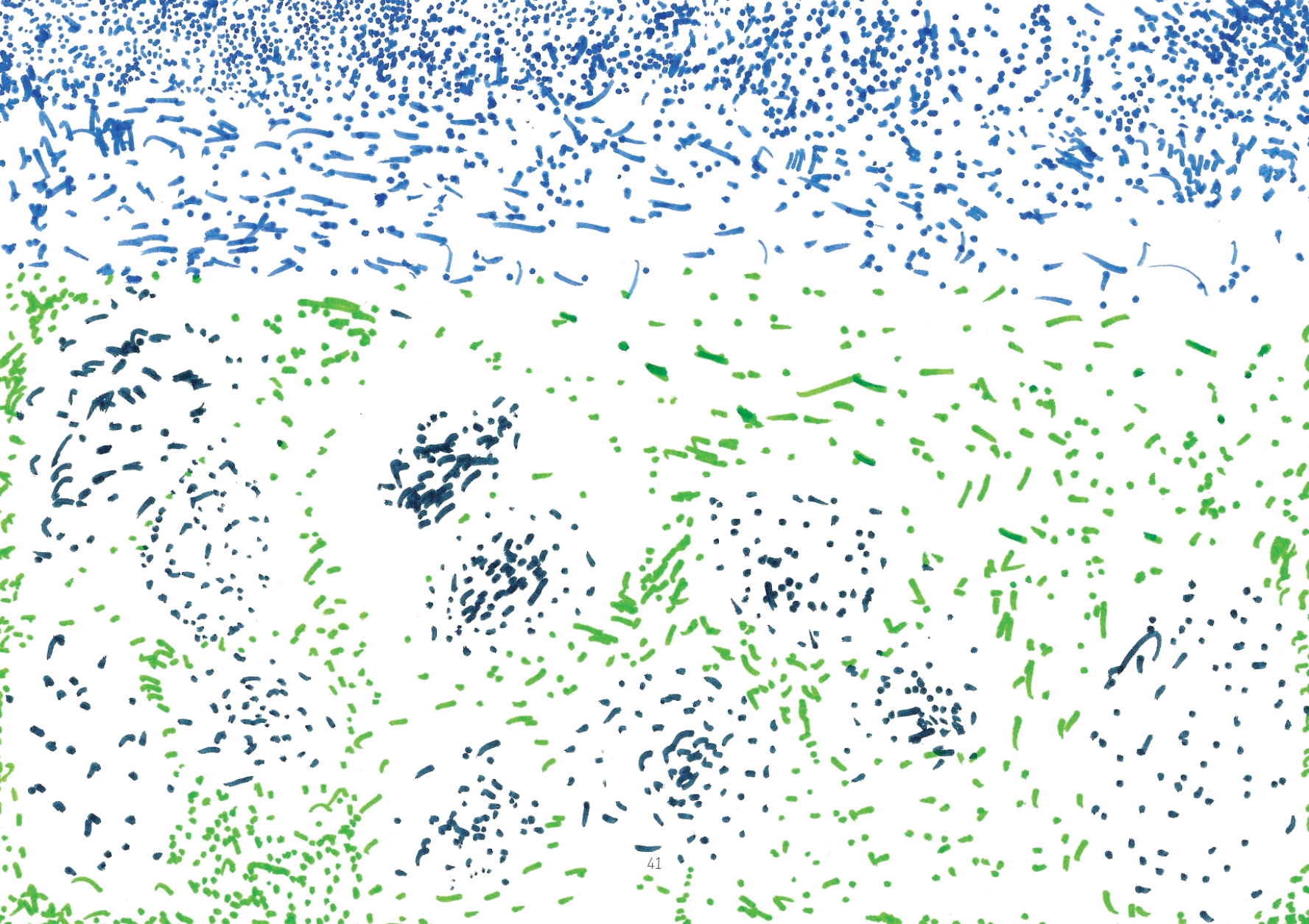
Il·lustració:
Anna Quinten

El cotó que es comprava venia d'Àsia i Egipte, que tenien camps sencers per a la Fabra i Coats. Si no n'hi havia prou amb aquests camps, llavors es comprava a altres llocs, depenent de la demanda. En aquests casos es comprava el cotó d'allà on tinguessin, d'arreu del món.

Il·lustració:
Eric Navajas

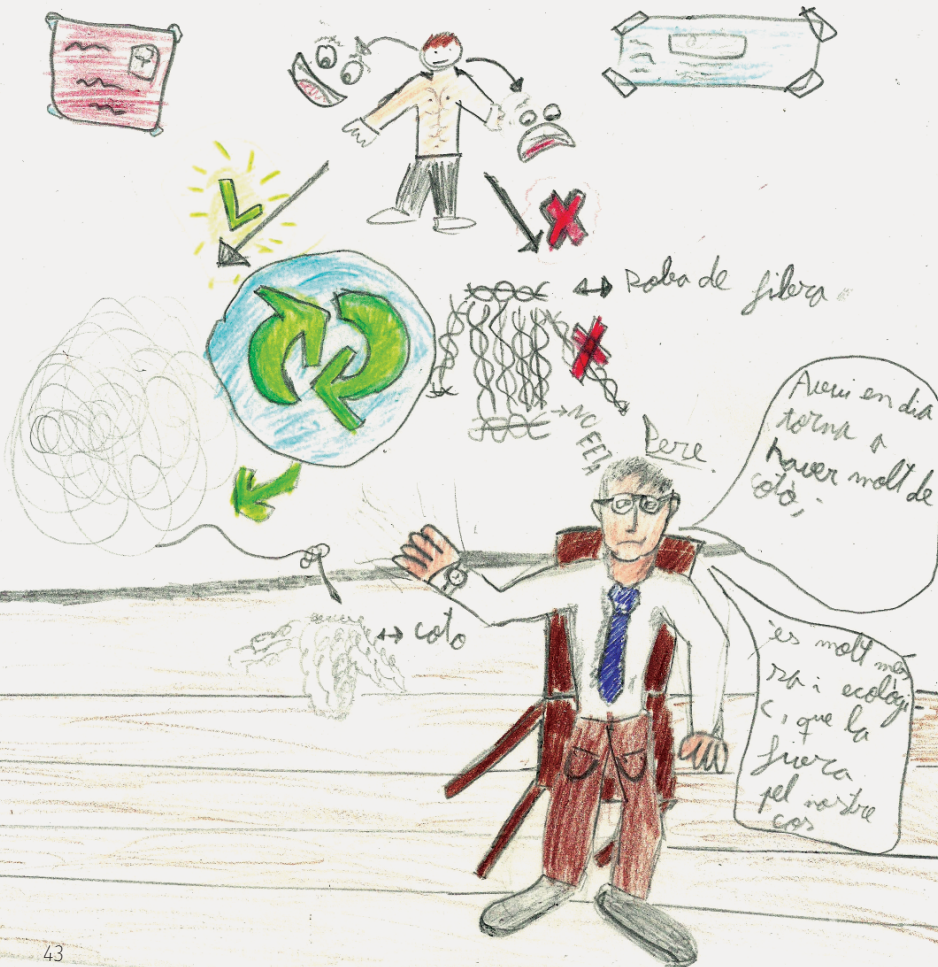

Avui dia torna a haver-hi molt de cotó, que és molt més sa i ecològic que la fibra, les robes acríliques... per al nostre cos.

Il·lustració:
Hugo Montero

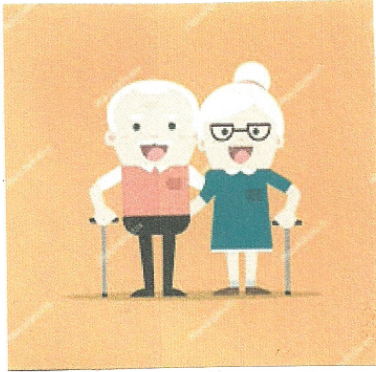
Quin és l'animal més peülles del món?

Quan estaves malalt no anaves a treballar. Des de l'any 1837 fins al 2004-2005, qui no venia a treballar no cobrava aquell dia. Quan algú es feia molt gran i ja no podia treballar, el cap del departament li notificava que havia de deixar la feina.

Aquesta empresa donava tres pessetes diàries a aquelles persones que, per edat, ja no podien treballar, abans que arribés la seguretat social, per tal que com a mínim poguessin comprar menjar.

Il·lustració:
Maria Valderrama

És una de les empreses que primer va començar a donar una setmana de vacances pagades.

Il·lustració:
Lucía Valtuille

També tenien una sèrie de cases que llogaven a les persones que treballaven en la companyia. Eren unes 100 cases, i els llogaters pagaven unes 50 pessetes al mes.

Il·lustració:
Alex Mampel

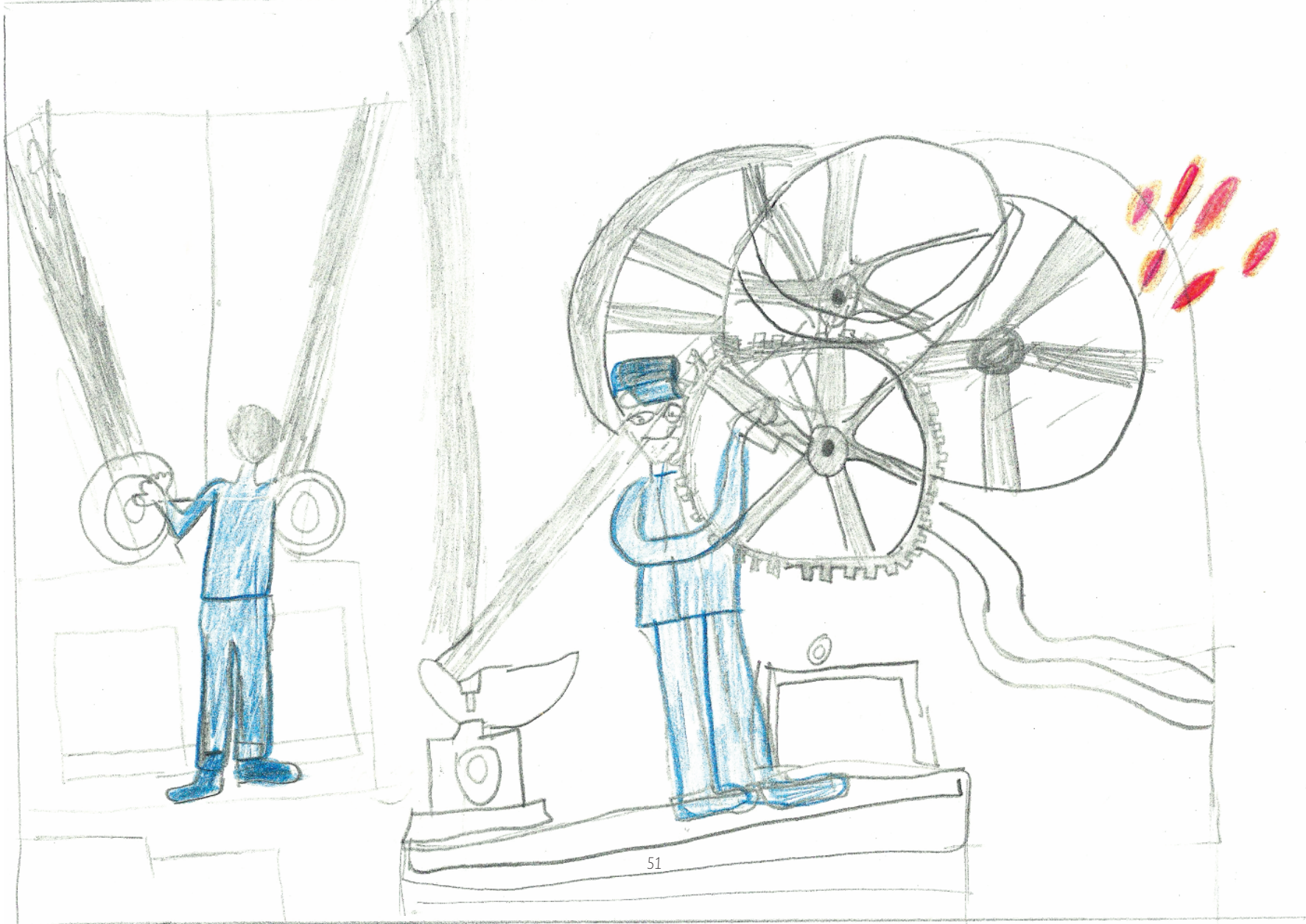

Passetes

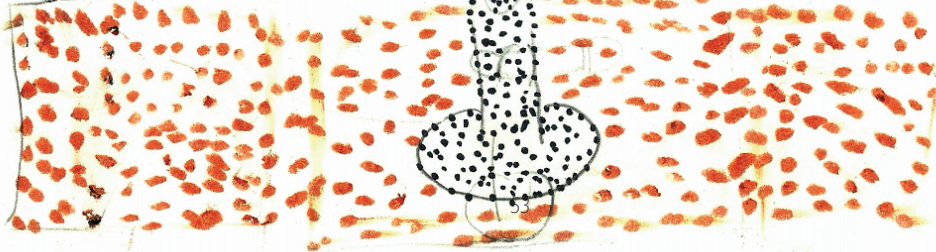
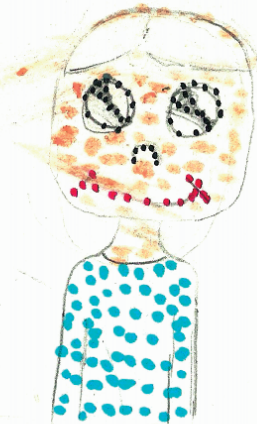
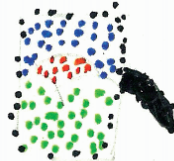
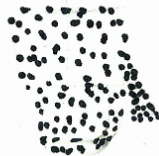
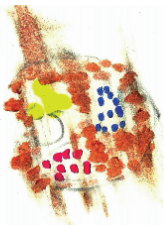
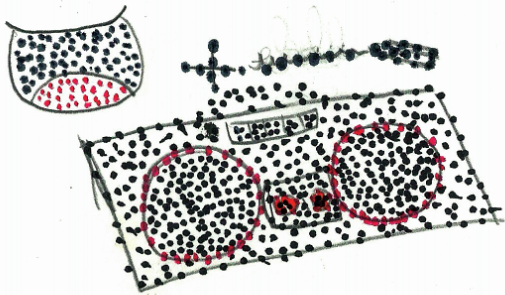
Abans no hi havia la seguretat ni les mesures de protecció que hi ha avui dia. Moltes de les persones que treballaven a la fàbrica tenen avui sordesa, perquè no duïen cascos. Per tant, el manteniment de les màquines era molt perillós, ja que no hi ha les normes de seguretat que tenim ara.

Il·lustració:
Alejandro Reyes

Aquesta informació va ser transcrita d'un programa de ràdio elaborat pels alumnes de quart de l'Escola Can Fabra, Actors i Actrius, amb l'ajuda dels professionals i artistes del Centre d'Art. En el programa es va entrevistar la Sra. Dorita i el Sr. Pere, extreballadors de la fàbrica Fabra i Coats.

Il·lustració:
Mara Nieto

LS REJUNES DEL MUNDO

REJUNES DEL MUNDO

REJUNES DEL MUNDO

REJUNES DEL MUNDO

REJUNES DEL MUNDO

STAR WARS

COHABITAR ENTRE-

1.980

